

## VALDEMAR HANSEN ELENBAAS

1912-2008

door Dolf Welling

Op vrijdag 27 oktober 2006 ontving Wally Elenbaas uit handen van burgemeester Opstelten de Wolfert van Borselenpenning. In museum Boijmans Van Beuningen waren voor die gelegenheid veel mensen bijegekomen die de kunstenaar een warm hart toedroegen. Hans Walgenbach, directeur van het Historisch Museum Rotterdam, sprak de feestrede. Hij huldigde de 'kunstenaar die meer dan zeventig jaar productief is en die tot een Rotterdamse voorhoede behoorde die belangrijke bijdragen leverde bij het ontstaan van de nieuwe fotografie, de nieuwe typografie en de ontwikkeling van de kleurengrafiek in onze stad'.

Valdemar Hansen Elenbaas –onder vrienden Wally genoemd– werd in 1912 in Rotterdam geboren als het achtste van de negen kinderen van een sigarenmaker. Aanvankelijk werkte hij als kantoorbediende. Vervolgens werd hij werkloos. Hij las onder meer werk van Slauerhoff, Kafka en Joyce. Zijn sociale betrokkenheid bleek uit zijn lidmaatschap van de communistische jeugdbond. Hij trad ook toe tot het collectief 'Links Richten' en was betrokken bij de oprichting van de afdeling Rotterdam van de Vereniging Arbeidersfotografen. Tot de andere leden behoorden Carl Blazer, Cas Oorthuys, Sofie

Hartog en Wout van Heusden. De jongere zuster van Sofie werd later zijn levensgezellin en medewerkster. Het belangrijkste voor hem was destijds Dick Elffers, een typograaf en schilder die hem onder zijn hoede nam. Zo kwam hij in contact met leden van de artistieke avant garde, onder wie Piet Zwart, later onder meer bekend van de Bruynzeelkeukens. Zwart leende hem een camera. Hij ging verkeren in een kring van mensen die in de vooroorlogse crisisjaren aan de toekomst werkten. In een boek met foto's, *De honderd gezichten van Esther Hartog*, (zijn in 1998 overleden vrouw) schreef hij 'Tijdens de grote werkloosheid begin jaren 1930 bedacht ik dat het beter staat armoe te lijden als (romantisch) kunstenaar dan als werkloze kantoorbediende'. Omstreeks 1935 ging hij schilderen, onder leiding van de schilder Jan Mulder. Hij maakte onder meer gouaches die met zijn meer bekende prenten overeen komen. In 1943 moest zijn Joodse vriendin onderduiken. Later voegde hij zich bij haar. In 1945 trouwden zij. Sedertdien woonde hij in de Rechthuislaan 1 in Katendrecht. Het is verwonderlijk dat hij op hoge leeftijd nog de trap naar de hoge bovenverdieping heeft kunnen beklimmen. Anders dan bij Dolf Henkes, zocht hij in de

Wally Elenbaas was een vooraanstaand schilder, graficus en fotograaf wiens werk in Rotterdam en ook in het buitenland pas laat werd opgemerkt, maar toen ook hogelijk werd gewaardeerd. Zijn bijdragen aan vernieuwende fotografie, typografie en kleurengrafiek kwamen vooral tot uiting in zijn verbeelding van de tragiek van het menszijn. (foto Gemeentearchief Rotterdam)



buurt geen motieven voor zijn beeldende werk. Het is niet de nabije Maas maar –volgens de met hem bevriende schrijver Alfred Kossmann– wel het mediterrane water dat hem inspireerde. Met een klein aantal motieven, in een sobere trant, heeft hij vooral de tragiek van het menszijn verbeeld. Zijn thema's waren de vrouw, de vogel, de boom, de zon en de verlatenheid in een scheepje op het wijde water. Na de bevrijding kon hij zich –als autodidact op dit gebied– in een grafische atelier van Ons Huis, later herdoopt tot Het Venster, toeleggen op de zeefdruk. Daar in de Gouvernestraat ontstond de 'Venstergroep' met onder anderen Daniel den Dikkenboer en Piet Roovers. In een ander door de gemeente beschikbaar gesteld atelier werkte de groep 'Argus'. De bloei van de Rotterdamse grafiek werd opgemerkt door J.C. Ebbinghe Wubbe, die als

directeur van museum Boijmans bijzonder veel belangstelling had voor prentkunst. Hij kocht bladen van Elenbaas en andere grafici. De kunstenaars hoopten in de zwaar door de oorlog getroffen stad met hun prenten ook een minder draagkrachtig publiek te bereiken. De belangstelling viel niet mee, waardoor ze zich in veel gevallen tot geringe oplagen moesten beperken. De nieuwe Rotterdamse prentkunst is de directeur van het Amsterdamse Stedelijk Museum toch niet ontgaan en vervolgens ging het werk ook de wereld over. Elenbaas won op de Venetiaanse Biennale van 1952 de *Premio Colomba* en in 1955 werd hij benoemd tot erelid van de *Wiener Sezession*. De kunstenaars wilden in de herbouwende stad ook werken in de openbare ruimte aanbrengen. In de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw realiseerde Elenbaas in Rot-

terdam onder meer monumentaal werk op de E55, in het Beursgebouw, het Sophia Kinderziekenhuis, het Hoofdpostkantoor en enkele scholen. Dankzij prof. A.M. Hammacher kon hij een mozaïek van honderd vierkante meter maken in het provinciehuis van Arnhem. Een nog groter werk voerde hij uit op de muren van het Eindhovense stationspostkantoor. Omdat de beschikbare geldsom beperkt was gebruikte hij voornamelijk de voor de muur bestemde bouwstenen waarvan hij zelf de kleuren bepaalde.

Als fotograaf behoorde hij, niet alleen wat de nieuw-zakelijke composities betreft, tot de avant garde. Hij experimenteerde ook met solarisatie en dubbeldruk. In de lijvige *Nieuwe geschiedenis van de fotografie in Nederland* zijn enkele opnamen gereproduceerd van het enige filmpje dat over zijn werk in 1933 bewaard is gebleven. Op een van de foto's staat de tekst die hij destijds op een muur van de Delftse Poort heeft gekalkt: 'fascisme is moord'. Samen met zijn vriend Kossmann is hij onderscheiden met een prijs van de stichting Kunstenaars Verzet. In het boek met de foto's van zijn vrouw komen ook naaktfoto's voor. Ongeposeerde opnamen heeft hij ook gemaakt van meisjes aan wie hij les gaf aan de Rotterdamse Academie. Dat kostte hem in 1962 zijn baan. Circa tien jaar later ging het hem te zwaar vallen om met lithostenen te werken. Sedertdien legde hij zich toe op zeefdrukken, niet met een industriële installatie maar met een door hem zelf vervaardigde zeef. De resultaten waren opmerkelijk fraai van kleur en textuur. Dat 'ouderdomswerk' vormt aldus de apotheose van zijn oeuvre.

Al met al is dat oeuvre minder bekend dan voor huidige kunstminnaars gewenst zou zijn. Een boek met royale afbeeldingen zou daar stellig verandering in brengen. Helaas ontbreekt het.